

วันที่ ๑๗ กันยายน ๒๕๕๕

ขอกราบนมัสการพระเจ้าพระตนหลวงพ่อ

ผมขอรับกวนถามคำถามท่าน ๒ ข้อครับ

ข้อ ๑. อยากรู้ความจริงเกี่ยวกับ พระอภีธรรมปฎัก

ก. พระอภีธรรมปฎัก เป็นคำตรัสสอนของพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งหมด หรือไม่ครับ

ข. ถ้าไม่ ส่วนใดเป็น และส่วนใดไม่เป็น
คำตรัสสอนของ พระพุทธองค์

ในบทความที่ว่า "วิเคราะห์คำสอนว่าพระโอรสปฎัก"
ของ ศิริพรพงษ์วรรณปฎัก มีย่อตอนหนึ่งเขียนไว้ว่า
'มีหลักฐานอีกแห่งหนึ่ง พระโอรสปฎักได้
แต่งกถาวัตถุ ในคราวทำสังคายนาครั้งที่ ๓ และ
กถาวัตถุถูกผนวกเข้าเป็นหนึ่ง ในอภีธรรม
พ คัมภีร์' แสดงว่าพระโอรสปฎักเพิ่งจะมา
ตรบสัมบูรณ์ใน พุทธศตวรรษที่ ๓ นี้เอง
บทความข้างบนนี้ถ้าเชื่อถือได้ ก็จะช่วยให้ชาวพุทธ
แยกได้มากกว่า คัมภีร์ ใดใน พระอภีธรรมปฎัก ถือได้
ว่าเป็น "พระศาสดาแทนพระองค์" แต่ถ้าบทความ

ข้างบนเพื่อไม่ให้ พวกเราชาวพุทธที่จริง
จะต้องโต้แย้ง เพื่อกันภัย ที่มั่งคั่ง ดำสอน
ของพระศาสดา

ข้อ ๒. อยากศึกษา พระอภิธรรมปิฎก เพื่อช่วยให้
เกิดปัญญา เห็นทางไปสู่วิษณุโลก

- ก. ผมมีความสนใจที่จะศึกษา พระไตรปิฎก
โดยจะเน้นส่วนที่เป็น พระอภิธรรมปิฎกก่อน
เพราะมีเนื้อหาที่ลึกซึ้ง ใช้เวลาศึกษามาก
และทราบว่า ยากกว่าอีก ๒ ปิฎก
ผมตั้งใจจะใช้ความรู้จากการศึกษา พระอภิธรรม
ปิฎก ให้เป็นประโยชน์ แก่ตนเอง และเพื่อช่วย
เพื่อนมนุษย์ ผมจึง ขอคำแนะนำจาก พระ
เดชพระสถาน หลวงพ่อ ว่าผมควรศึกษา
พระอภิธรรมปิฎก โดยวิธีใด ถึงจะเข้าใจ
อย่างลึกซึ้ง เนื้อหาทั้งหมดที่มั่งคั่งนั้น
- ข. เมื่อเดือนมิถุนายน ของปีนี้ ผมได้เรียนจบ
หลักสูตรชั้นที่ ๑ ที่เรียกว่า ชั้นจุฬีอภิธรรมกะเศ

ที่ อภิธรรมโชติกะวาทายาลัย ("อธรรม") มหาวิทยาลัย
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นหลักสูตรที่
 วิชา โดย พระสังฆมณฑลธรรมโชติกะ ธรรมจารียะจากพม่า
 จากธรรมภัก อภิธรรมโชติกะสังคายนปกรณ์ ที่แต่งโดย
 พระอนุชิตาจารย์ ถ้าผมจะเรียนให้จบ หลักสูตร
 นี้ จะใช้เวลา ๗ ปี เพื่อเรียนถึงขั้นที่ ๗ แล้วได้
 เป็น อภิธรรมบัณฑิต ผมขอกราบเรียนถาม
 พระเดชพระคุณหลวงพ่อกับว่า หลักสูตรดังกล่าว
 ข้างต้นนี้ จะให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อผม
 โดยแท้หรือไม่ สมควรที่จะเรียนต่อไปอีก
 ๗ ปี เต็มหรือไม่ครับ

ผมกราบขอบพระคุณ และ ขอกราบนมัสการ
 พระเดชพระคุณหลวงพ่อกับ ด้วยความเคารพอย่างสูง

กฤดี ปันยารชุน.

ตอบคำถามเรื่องอภิธรรม

ของ คุณกฤติ ปันยารชุน

วันอังคารที่ ๒๐-๒๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๔

เจริญพร คุณกฤติ ปันยารชุน โดยสาราณียธรรม

อาตมาตกลงใจว่า เลื่อนเรื่องอื่นออกไป รีบตอบคำถามของคุณกฤติก่อน แต่ขอตอบรวบรัด เมื่อยังประสงค์ความกระจ่างในข้อไหน ค่อยขยายภายหลัง ดังนี้

ข้อ ๑. ความจริงเกี่ยวกับพระอภิธรรมปิฎก

ก) พระอภิธรรมปิฎกเป็นคำตรัสสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหมดหรือไม่?

ข้อนี้ ตอบได้อย่างน้อย ๒ แฉ่ง คือ

๑. ถ้าแยกรายคัมภีร์ ก็พูดได้ชัดว่า **กถาวัตถุ** (พระไตรปิฎก เล่ม ๓๗) หมวดทั้งคัมภีร์ ท่านบอกกันไว้ชัดเจนในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา เช่น อรรถกถาก็เล่าไว้ว่า ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พระพุทธศาสนาที่เจริญสืบมา ได้แตกแยกเกิดเป็นนิกายแล้วถึง ๑๘ นิกาย ครั้งนั้น วัดมีลาภบริบูรณ์ เดียรถีย์ปลอมบวชมาก เอาคำสอนของพวกเขาเข้ามาปะปน สอนพุทธศาสนาที่ผิดเพี้ยน

เมื่อเรื่องเป็นอย่างนี้ สงฆ์จึงตกลงทำสังคายนาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๕ และในการนี้ พระโมคคัลลิตบุตรติสสเถระได้เรียบเรียงคัมภีร์ **กถาวัตถุ** ขึ้น เพื่อระงับปรปวาท และชี้ชัดลงไปว่า คำสอนของนิกายต่างๆ ผิดจากคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างไร

ตามที่กล่าวมานี้ **กถาวัตถุ** ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่ ๕ ในพระอภิธรรมปิฎก จึงเป็นผลงานของพระสาวก คือ พระโมคคัลลิตบุตรติสสเถระ ดังที่เล่ามานั้น

๒. ถ้าแยกเนื้อความในคัมภีร์เดียวกัน ว่าส่วนไหนเป็นพุทธพจน์ ส่วนไหนไม่ใช่ ก็แยกยากสักหน่อย แต่แน่นอนว่า ในอภิธรรมปิฎกนั้น ท่านยกเอาคำสอนของพระพุทธเจ้ามาแสดง แต่แสดงแบบยกมาโดยตรงบ้าง จับเอาสาระมาแสดงบ้าง

ที่ยกพุทธพจน์มาโดยตรง ก็ยกมาจากพระสูตร (ในพระสูตรตันตปิฎก) นั่นเอง แหล่งใหญ่ คือ สังยุตตนิกาย โดยเฉพาะเล่ม ๑๖ - ๑๙ เพราะเต็มไปด้วยพุทธพจน์เกี่ยวกับปรมัตถธรรม คำตรัสแสดงสภาวะธรรม และโพธิปักขิยธรรมที่เป็นหลักปฏิบัติเพื่อเข้าถึงปรมัตถ์คือพระนิพพาน

ท่านยกพุทธพจน์มาตรงๆ แต่ตัดคำที่เป็นชื่อบุคคล สถานที่ และเหตุการณ์ ออกไป เพราะอภิธรรมแสดงเฉพาะธรรมแท้ๆ หรือเนื้อธรรมเท่านั้น (เช่น “ภิกขเว” ก็ตัดออกไป)

ตัวอย่างที่เห็นง่าย คือ คัมภีร์**วิงค์** (พระไตรปิฎกเล่ม ๓๕, เป็นเล่มที่ ๒ ของพระอภิธรรมปิฎก) ซึ่งคำอธิบายธรรมแต่ละเรื่อง แยกเป็นส่วนแจกแจงแบบพระสูตร เรียกว่าสูตรต้นตมาขันธ์ กับส่วนที่แจกแจงเนื้อความแบบอภิธรรม เรียกว่าอภิธรรมภาขันธ์

ท่านเริ่มด้วยสูตรต้นตมาขันธ์ คือนำพุทธพจน์เกี่ยวกับเรื่องนั้น ที่มีในพระสูตร ยกมาตั้งก่อน เช่น ในตอนที่อธิบายเรื่องขันธ ๕ (ขนฺธวิงฺค) ก็ยกพุทธพจน์ที่แสดงหลักเรื่องขันธ ๕ ขึ้นมาวางให้ดู (ตัดคำที่เป็นชื่อบุคคล สถานที่ เป็นต้น ออกไป อย่างที่บอกแล้ว) แล้วอธิบายความหมายตามแนวของพระสูตร เป็นสูตรต้นตมาขันธ์

เสร็จแล้ว จึงตามมาด้วยอภิธรรมภาขันธ์ ซึ่งจำแนกแจกแจงเรื่องขันธ ๕ นั้น ตามแนวอภิธรรม โดยวิเคราะห์ขันธ ๕ นั้นแตกแง่มุมออกไป เช่น จำแนกตาม มาติกา ที่อภิธรรมตั้งเป็นแบบไว้ให้ดูตั้งแต่ต้นก่อนจะเข้าอภิธรรมปิฎก (มาติกา คือ แม่บท เช่น ธรรมที่ตั้งเป็นหัวข้อหลักว่า เหตุ ... นเหตุ ... สเหตุกา ... อเหตุกา ฯลฯ)

เท่าที่อธิบายมานี้ คิดว่าคงจะตอบได้บ้างแล้วสำหรับคำถามแรกที่ว่า “พระอภิธรรมปิฎกเป็นคำตรัสสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหมดหรือไม่?”

ข) ถ้าไม่ ส่วนใดเป็น และส่วนใดไม่เป็นคำตรัสสอนของพระพุทธองค์?

คำตอบในข้อ ก) ข้างต้นนั้น คิดว่าใช้ตอบคำถามในข้อ ข) นี้ได้ด้วย หรือตอบทั้ง ก) และ ข) พร้อมไปด้วยกันแล้ว

แต่ในข้อ ข) นี้ ยากตรงที่ว่า จะชี้หรือระบุเด็ดขาดลงไปว่า ข้อความนั้นๆ ตรงนั้นๆ เป็นคำตรัส ข้อความนี้ๆ ตรงนี้ๆ ไม่ใช่คำตรัส ถ้าจะตอบให้ถึงขั้นนี้ คงรับรองได้ยาก ส่วนที่ระบุได้นั้นอันเดียวกับในพระสูตรตรงนั้นๆ ก็มีมาก แต่ที่ไม่พบตรงกันทีเดียวในพระสูตร แต่จะตัดสินให้เด็ดขาดว่าไม่เป็นคำตรัส ก็คงต้องคิดแล้วคิดอีก

อย่างคัมภีร์ **กถาวัตถุ** ที่เล่ามาแล้ว ก็ชี้ว่า พระโมคคัลลีสบุตรติสสเถระเป็นผู้เรียบเรียง ไม่ใช่พระพุทธเจ้าตรัส แต่ในสายของคำสอน ท่านก็ถือกันเป็นหลักคล้ายอย่างพุทธพจน์เลยทีเดียว

ทำไมจึงถือกันสำคัญถึงอย่างนั้น ท่านก็อธิบายทำนองว่า ในทุกข้อพิจารณา หรือในทุกกรณี พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระมิได้พูดเอง แต่ท่านยกเอาพุทธพจน์ใน พระสูตรนั่นเองมาบอก เช่นว่าลัทธินี้ในกายนี้ สอนว่าอย่างนี้ ผิด หรือไม่ตรงตาม พุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่าดังนี้ๆ เพราะฉะนั้น ตัวเนื้อความใน**กถาวัตถุ**นั้น ก็คือพุทธพจน์ นั้นเอง เพียงแต่เป็นข้อที่ยกมาให้ดูตรงตามกรณีเฉพาะเป็นเรื่องๆ ไป

ถ้าจะเปรียบเทียบ ก็เหมือนกับคำตัดสินของศาล โดยเฉพาะคำวินิจฉัยของ ศาลฎีกา ศาลก็ตัดสินคดีตามตัวบทกฎหมายที่มีอยู่แล้วนั่นเอง และเป็นผู้นำตัวบท กฎหมายนั้นมาใช้มาอ้างมาแสดงมาตัดสินอย่างเป็นมาตรฐาน เป็นแบบอย่างให้ใช้ และอ้างอิงกันต่อไปได้ด้วย

การที่คนนับถือคำตัดสินของศาลนั้น ที่จริงไม่ใช่นับถือตัวศาลที่ตัดสิน แต่นับ ถือการที่ศาลตัดสินได้ตรงแท้ตามตัวบทกฎหมาย คือตัวบทกฎหมายนั่นเองเป็นตัว ตัดสิน ตัวบทกฎหมายอาศัยศาลเป็นที่สำแดงตัวในการตัดสินคดี คำหรือความที่ ศาลว่า หรือข้อที่ศาลตัดสินออกมานั้น ก็คือความหมายที่ถือได้ว่าถูกต้องแน่แท้ของ ตัวบทกฎหมายนั้น คัมภีร์หรือพิธีกรรมดังเช่น **กถาวัตถุ** ก็ได้รับความนับถือ(ตั้ง)เป็น พุทธพจน์ ตามนัยที่ว่านี่อย่างหนึ่ง

อีกประการหนึ่ง เราจะนับถือคัมภีร์หรือพิธีกรรมดังเช่น **กถาวัตถุ** อย่างเด็ดขาด หรือไม่ก็ตาม แต่การศึกษาพุทธพจน์ที่**กถาวัตถุ**นั้นยกมาอ้างมาแสดง และศึกษาวิธีที่ ท่านนำมาอ้างหรือนำมาใช้ตัดสินในกรณีนั้นๆ ก็ย่อมเป็นประโยชน์ในการเล่าเรียน พุทธพจน์อย่างแน่นอน จึงไม่มีอะไรที่ต้องเกรงกลัวว่าจะเป็นภัย

การที่จะมองจะเข้าใจคัมภีร์ทั้งหลายอย่างเช่นพิธีกรรมปฏิภาณนี้ ขอให้นึกถึงชีวิต ของพระสงฆ์และบรรพชาศในวัดแต่ครั้งพุทธกาล พระภิกษุส่วนหลักนั้นออกบวช เข้ามาสู่สังฆะด้วยศรัทธา ใฝ่ศึกษา อยากได้สดับอยากศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้า ใจรออยากรู้คำสอนครั้งใหม่ๆ เมื่อตนได้ไปฟังมาเองก็ตาม ครูอาจารย์บอกให้หรือ เพื่อนสพรหมจารีนำมาเล่าก็ตาม ยามไปในที่สังัด นั่งไต่ร่มไม้ ก็สาธยายคำสอนนั้น และยกขึ้นพิจารณาทำความเข้าใจ เมื่อถึงโอกาสที่พบปะประชุมกัน เช่น ในอุปัฏฐากัน- ศาลา (ที่ต่อมาเรียกว่า ธรรมสภา) ถึงแม้ในคราวที่มีได้ฟังเพิ่มจากพระพุทธเจ้า ไม่ ได้ทุลถามพระองค์ ก็ยกข้อธรรมขึ้นมากถกเถียงสากัจฉากัน

โอกาสที่ทุกรูปจะได้สดับโดยตรงจากพระพุทธเจ้า ย่อมไม่อาจเป็นไปได้ แต่ครู อาจารย์และเพื่อนสพรหมจารีตั้งแต่ที่เป็นพระเถระลงมา เป็นกัลยาณมิตรได้อย่างดี

โดยเฉพาะพระมหาสาวกทั้งหลาย อย่างพระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ พระมหากัสสปะ พระมหากัจจายนะ เป็นต้น ล้วนมีศิษย์อยู่ในสำนักมากมาย ดังที่รู้กันอยู่แล้วว่า วันเวลาในสังฆะ ก็คือกาละแห่งสิกขา คือการศึกษา ทั้งเล่าเรียนและปฏิบัติเป็นปัจจัยสืบเนื่องต่อกันไป

เมื่อประชุมกัน พระอาจารย์สอน อธิบาย และขยายความ คลายความสงสัยไขข้อติดขัดข้องใจต่างๆ มีการนำหลักธรรมโน้มน้ามาโยงมาจับหลักธรรมนี้ เช่น ชั้น ๕ จับเข้ากับอายุตนะ ๑๒ หรือกับอินทรีย์ทั้งหลายบ้าง มีการวิเคราะห์ธรรมเหล่านั้นตามแนวไตรลักษณ์ ให้เห็นสัจจะตามบ้าง ตามนัยเหตุปัจจัย ให้เห็นปัจจัยการบ้าง

พระมหาสาวกอธิบายพุทธพจน์พุทธธรรมแก่ศิษย์และบรรดาผู้ศึกษา กาลนานผ่านไปๆ ก็เกิดเป็นการจัดวางระบบการอธิบายธรรมแบบนี้ขึ้นมา และก็คงมีการทูลถามทวนความรับพระดำรัสยืนยันรับรองจากพระพุทธเจ้า หรือตรวจสอบเป็นครั้งคราวตามวาระในวิถีของการศึกษา ไปๆ มาๆ คำสอนชี้แจงอธิบายของพระมหาสาวกบางท่าน ก็เป็นที่นับถืออย่างสูง รับกันไว้เป็นหลักสำหรับใช้ศึกษาทำความเข้าใจในพุทธพจน์

ดังที่คำไขขยายความ ที่ถือกันว่าเป็นของพระธรรมเสนาบดีสารีบุตร ซึ่งอธิบายพุทธพจน์อันเป็นพระสูตรจำนวนหนึ่งในสุตตนิบาต ได้รับการจัดเป็นคัมภีร์ในพระไตรปิฎก เรียกว่า **นิทเทส** (ในพระไตรปิฎกบาลีอักษรไทย ยาว ๑,๐๕๙ หน้า) และในสายของพม่า จัด **เปฏโกปเทส** และ**เนตติปกรณ์** ที่ถือว่าเป็นของพระมหาสาวกผู้นำแห่งแดนทักษิณาบถ คือพระมหากัจจายนะ เข้าเป็นคัมภีร์ในพระไตรปิฎกด้วย

พระดำรัสที่ทรงตอบข้อสงสัยปลีกย่อยกระจายทั่วไป ก็ดี คำไขความชี้แจงของพระมหาสาวกแก่บรรดาศิษย์ ที่รับไว้ใช้และถ่ายทอดกันมาในการศึกษาพุทธพจน์อันมากมาย ก็ดี ที่ไม่ถึงขั้นจะจัดเป็นคัมภีร์หนึ่งๆ ในพระไตรปิฎก ก็สืบต่อมาในรูปที่เรียกว่าเป็นอรรถกถา (พึงแยกให้ดูว่า **อรรถกถา** คือคำหรือข้อความที่อธิบายพุทธพจน์ ไม่ใช่เรื่องที่เล่าประกอบ ซึ่งเสริม เพิ่มเข้า และติดมากับอรรถกถา)

เมื่อมองตามวิถีชีวิตแห่งการศึกษาของสังฆะในบรรยากาศอันสงบวิเวกของอารามและวิหาร จะเห็นได้ว่า คัมภีร์อภิธรรมก็สามารถเกิดขึ้นจากการศึกษาวิเคราะห์วิจัยหลักธรรมลึกละเอียดและโยงสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ ด้วยการหาความแจ่มแจ้งชัดเจนของเหล่าพระสาวก ที่ทูลถามแยกแยะตรวจสอบทวนทาน โดยการทรงตอบอธิบายขยายไขความแจ่มแจ้งและการทรงยอมรับของพระพุทธเจ้า สะสมประมวลขึ้นมา แม้ว่าเป็นเพียงข้อสันนิษฐาน แต่ด้วยวิธีนี้ ก็ย่อมถือกันได้ว่านี่เป็นพุทธพจน์

ข้อ ๒. อยากศึกษาพระอภิธรรมปิฎก เพื่อให้เกิดปัญญา เห็นทางไป สู่พระนิพพาน

ก) สนใจจะศึกษาพระไตรปิฎก โดยเริ่มที่พระอภิธรรมปิฎกซึ่งได้ทราบว่ายากที่สุดก่อน เพื่อใช้ความรู้พระอภิธรรมเป็นประโยชน์แก่ตน และช่วยเพื่อนมนุษย์ จึงขอคำแนะนำวิธีศึกษาพระอภิธรรมปิฎก ให้เข้าใจ เนื้อหาทั้งหมดอย่างลึกซึ้ง

ข) เรียนจบชั้นอาภิธรรมปิฎกเถรีแล้ว ควรหรือไม่ที่จะเรียนต่อไป ๗ ปี ให้จบหลักสูตร (ตามแนวคัมภีร์อภิธรรมมัตถสังคหะ) ๙ ปี เป็นอภิธรรมบัณฑิต จะได้รับความรู้ที่เป็นประโยชน์โดยแท้หรือไม่?

คำถาม ๒ ข้อนี้โยงกัน จึงขอตอบพร้อมไปด้วยกัน แต่จะไม่ตอบโดยตรง เพียงให้ข้อพิจารณาเพื่อท่านผู้ถามจะได้คิดคำตอบเอง และขอพูดแยกเป็น ๒ ตอน คือ ประโยชน์ของการศึกษาพระอภิธรรม กับวิธีศึกษาพระอภิธรรมนั้น

การศึกษาพระพุทธานุศาสน์ทั้งหมด ซึ่งรวมถึงการศึกษาพระไตรปิฎก อันมีพระอภิธรรมปิฎกอยู่ด้วยนั้น พุทธสันตะว่าศึกษาธรรม มีจุดหมายในที่สุดก็เพื่อดับกิเลส ดับทุกข์ทำนิพพานให้ประจักษ์แจ้งถึงบรมสุข และช่วยคนอื่นให้ทำได้อย่างนั้นด้วย หรือพูดอีกอย่างหนึ่งว่า เพื่อพาดตนและช่วยคนอื่นให้ข้ามพ้นวัฏสงสาร

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ธรรมนั้นอุปมาเหมือนแพ สำหรับใช้ข้ามสายน้ำไปยังฝั่งโน้น ทรงเปรียบเทียบว่า เหมือนบุรุษผู้เดินทางไกล พบห้วงน้ำใหญ่ ฝั่งข้างนี้ นำหวาดระแวง น่ากลัวภัย แต่ฝั่งข้างโน้น ปลอดภัยไปรง ไม่มีภัย ก็แล เรือ หรือสะพาน สำหรับข้ามไป ก็ไม่มี บุรุษนั้นคิดได้ ก็เก็บรวมเอาท่อนไม้ กิ่งไม้ และใบไม้ มาผูกเป็นแพ แล้วอาศัยแพนั้น พยายามเอาด้วยมือและเท้า ข้ามไปถึงฝั่งโน้นได้โดยสวัสดิ

เป็นอันว่า ธรรมนั้นเหมือนแพที่ใช้ข้ามห้วงน้ำ ท่อนไม้ กิ่งไม้ เถาวัลย์มีอยู่มากมาย คนที่รู้จักใช้ ทำแพเป็น และไม่มีวัวไถ้เอ้เถลไถล อาศัยวัสดุชนิดน้อยและเพียงไม่นาน ก็ข้ามฝั่งไป แต่ท่อนไม้ กิ่งไม้ เถาวัลย์ ไม่ว่าจะมามากมายเท่าไร คนไม่รู้จักทำ ไม่รู้จักใช้ หรือรู้มาก แต่มีวัวไถ้เอ้เถลไถล วุ่นวายนอกเรื่อง เมื่อไรๆ ก็ไม่ไปสักที

การเล่าเรียนพระไตรปิฎก รวมทั้งพระอภิธรรมนี้ ที่เรียกว่าปริยัติ ก็เหมือนมารู้จักไม้ รู้จักทำรู้จักใช้แพใช้พายใช้ถ่อ

เคยยกไม้ไผ่เป็นตัวอย่าง คนหนึ่งมาจะข้ามน้ำอย่างที่ว่า พบไม้ไผ่ รู้แต่ว่าไม้ไผ่นี่เหมาะ ทำแพข้ามน้ำได้ดี หาไม้ไผ่มาได้ไม่กี่ลำ มีปัญญาสามารถ อุปกรณ์เช่นพายที่ทำอย่างดี ก็ไม่มี ใช้แค่มือเท้า ในเวลาไม่กี่ชั่วโมงก็ข้ามน้ำไปถึงฝั่งแล้ว

บางคนเรียนให้รู้ละเอียดลึกกว้างขวางออกไปในเรื่องไม้ไผ่ เช่นว่า ไม้ไผ่นั้น แตกต่างกับไม้อื่นอย่างไร มีคุณสมบัติพิเศษอย่างไร มีต่างกันออกไปที่พันธุ์ ไม้พันธุ์ไหนเป็นอย่างไร อย่างไรเหมาะสำหรับใช้งานอะไร ถ้าจะใช้ทำแพลายน้ำ ไม้พันธุ์ไหนลอยน้ำดี พันธุ์ไหนแช่น้ำอยู่ได้ทนทาน ถ้าใช้สารนี้ทาหรือแช่จะช่วยให้ แข็งแรงทนทาน หรือกันลัทธิเล็กที่เป็นอันตรายมาอาศัยหรือกัดกิน ฯลฯ ถ้าจะทำแพ บรรทุกคนเท่านั้น ควรทำแพขนาดไหน ใช้ไม้ไผ่ในปริมาณเท่าใด จะใช้อุปกรณ์ เช่น พาย ถ่อ หรือใบเรือ จะทำอะไรผลิตขึ้นมาอย่างไร อาจจะได้กับทำกิจการปลูกไม้ เศรษฐกิจ หรือตั้งโรงงานใหญ่ขึ้นมาผลิตเรือแพและอุปกรณ์เหล่านี้ขายเลยทีเดียว

ถึงตอนนี้ ก็ขอให้คิดให้มองง่ายๆ คนหนึ่งมา รู้แล้วว่าไม้ไผ่นี้จะใช้พามาทำน้ำไป ได้ ไม้พุดไม่จา ก็ทำแพพพาตัวเองข้ามน้ำไปได้ ไม่ยากไม่ช้าเลย

ส่วนอีกคนหนึ่ง รู้เรื่องไม้ไผ่ให้พอที่จะทำแพใหญ่สักหน่อยที่จะช่วยพาญาติ เพื่อนพ้องไปด้วย บางคนหาความรู้ที่จะทำแพอย่างดีชนิดที่พาคนข้ามไปได้มากมาย โดยปลอดภัย แถมบรรทุกคนไปได้เที่ยวแล้วเที่ยวเล่า

บางคนเรียนรู้เรื่องไม้เรื่องการผลิตพาหนะอย่างดี ถึงตั้งโรงงานผลิต คนอื่นได้ อาศัยใช้พาหนะนั้นข้ามกันไปๆ แต่ตัวเขาเองที่รู้เชี่ยวชาญขนาดตั้งโรงงานผลิตนั้น ไม่เคยใช้แพหรือพาหนะข้ามน้ำไปไหนสักที

การเรียนปริยัติ จนถึงพระอภิธรรม ตลอดทั้งพระไตรปิฎก ก็คล้ายกับอุปมาที่ ยกมานี้ บางคนพื้นดี มีโยนิโสมนสิการ ฟังพระพุทธรเจ้าตรัสนิดเดียว ก็กลายเป็น พระอริยะไปแล้ว บางท่านเจอคนบ้าเดินสวนทางมา ได้ยินคำที่คนบ้านั้นบ่น ตนเองก็ บรรลูลอริยธรรม บางคนได้เรียนรู้อะไรขึ้น จึงจะเข้าถึงธรรมได้ บางคนสำหรับตน เรียนเท่านั้นก็ถึงแล้ว แต่ที่เรียนกว้างออกไป ก็เพื่อช่วยคนอื่นได้มากขึ้นด้วย

บางคนจะเรียนรู้อะไรสักเท่าไร ถึงจะเป็นคนดี ก็ได้แค่เป็นเหมือนคนตาบอด ถือตะเกียง ช่วยส่องทางให้ประโยชน์แก่คนอื่นที่จะเดินไปในทางที่ถูกที่ดี

พูดให้สั้นว่า การเรียนพระอภิธรรมไม่จำเป็นสำหรับการตรัสรู้ แต่ก็ช่วยได้ ให้ ประโยชน์ ทั้งนี้ ต้องรู้จักเรียนด้วย

มีข้อควรรู้ในเรื่องนี้ ๒ อย่าง ที่จะช่วยให้เข้าใจคำตอบชัดขึ้น คือ

ก) การแสดงธรรม ในพระสูตร กับในพระอภิธรรม

มีข้อควรรู้ในเรื่องนี้ ๒ อย่าง ที่จะช่วยให้เข้าใจคำตอบชัดขึ้น คือ

๑. ในพระสูตร เอาคนฟังเป็นหลัก เป็นที่ตั้ง คือ พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมให้เหมาะให้พอดีที่คนผู้ฟังคราวนั้นๆ จะเข้าใจได้ประโยชน์ เพราะฉะนั้นจึงทรงแสดงธรรมที่เหมาะสมจะได้ผลแก่เขา ตรงตามสถานการณ์ เข้ากับเรื่องราวที่แวดล้อมเกี่ยวข้อง และธรรมนั้นก็ทรงแสดงในระดับและในแง่มุมที่เขาจะเข้าใจได้ประโยชน์

ธรรมหลักเดียวกันหรือข้อเดียวกัน คราวนี้ บุคคลนี้ หรือคนกลุ่มนี้มาฟัง ทรงแสดงแนวหนึ่ง มีเรื่องราวประกอบอย่างหนึ่ง คราวโน้น บุคคลนั้น หรือคนกลุ่มนั้นมาฟัง ทรงแสดงอีกแนวหนึ่ง มีเรื่องราวประกอบอีกอย่างหนึ่ง คราวนี้ พระองค์ทรงแสดงธรรมข้อนี้แค่นี้ ต่อมาอีกครั้งหนึ่ง บุคคลนั้นหรือคนกลุ่มนั้นเองนั่นแหละมา แต่เขามีพื้นพร้อมมากขึ้น พระองค์ทรงแสดงธรรมนั้นต่างออกไปอีกระดับหนึ่ง ฯลฯ

ด้วยเหตุที่ว่ามานี้ ธรรมในพระสูตรจึงยกเยื้องไปตามวิธีพูด หรือขึ้นต่อวิธีนำเสนอ ดังที่ท่านเรียกว่าเป็น “โวหารเทศนา” และคล้อยตามภาวะของผู้ฟัง ที่มีอินทรีย์ มีจริต มีอัธยาศัยแตกต่างกันไปหลากหลาย ดังที่เรียกว่าเป็น “ยถาอนุโลม-เทศนา”

โดยนัยที่ว่ามา ธรรมในพระสูตรจึงเป็นพยานของความเป็นพระบรมศาสดาลัมมาลัมมพุทธเจ้า ที่ทรงทศพลญาณ นอกจากตรัสรู้ธรรมแล้ว ยังทรงรู้เข้าใจหมู่สัตว์ที่แตกต่างกัน ทั้งแนวตั้ง และแนวนอน จำแนกได้เป็นระดับ เป็นประเภทต่างๆ (ทรงมีอินทรีย์ปรีชาญาณ และนาธานาตญาณ, รู้บุคคล ๔ จำพวก ฯลฯ) อีกทั้งทรงสามารถจัดสรรแสดงธรรมให้เหมาะเข้ากับบุคคลและชุมชนที่แตกต่างกันเหล่านั้น

แต่ด้วยเหตุผลเดียวกันนี้เอง เราทั้งหลาย ซึ่งเป็นชนผู้เกิดภายหลัง เมื่อมาศึกษาพระสูตรทั้งหลาย ก็คือมาฟังธรรมหลากหลาย ที่ทรงแสดงไว้ให้เหมาะกับคนอื่น (ไม่ใช่สำหรับเรา) ธรรมในพระสูตรนั้นจึงยากที่จะเผชิญตรงพอดีกับตัวเรา ก็ต้องรู้จักทำใจที่จะทำตัวให้พอดีที่จะทำความเข้าใจ

๒. ในพระอภิธรรม เอาเนื้อธรรมเป็นหลัก เป็นที่ตั้ง คือ ในพระอภิธรรมนั้น ท่านมุ่งจะแสดงความหมายของธรรมหลักนั้นๆ ข้อนั้นๆ ให้จบสิ้นไป โดยไม่คำนึงถึงใคร ไม่หวังใยว่าผู้ใดจะฟัง และเขาจะเข้าใจหรือไม่ เมื่อยกหลักธรรมใดขึ้นตั้งแล้ว ก็อธิบาย จำแนกแยกแยะ วิเคราะห์แจกแจงออกไปทุกแห่งทุกมุม ให้จบไปเป็นเรื่องๆ จึงเป็นลำดับ และเป็นระบบ โดยไม่มีการกล่าวถึงบุคคล สถานที่ เหตุการณ์ หรือเรื่องราวประกอบใดๆ ทั้งสิ้น จึงเรียกว่าเป็น “ปรมัตถเทศนา” (แสดงอัตตะสูงที่สุดหรืออรรถของสภาวะแท้ๆ) และเป็น “ยถาธรรมเทศนา” (แสดงตามเนื้อธรรม)

ตามที่กล่าวนี้ การศึกษาพระอภิธรรม ก็ดีมีประโยชน์มาก ช่วยให้รู้เข้าใจลึก
ละเอียด และศึกษาอย่างเป็นระบบ แต่เพราะไม่สัมพันธ์กับบริบทของสภาพที่เป็นอยู่
บางทีก็เกินจำเป็น บางที่ไม่เข้ากับระดับของบุคคลนั้นๆ ในแง่มุมมองที่บุคคลนั้นๆ ผู้
ต่างๆ กันไป ในโอกาสนั้นๆ จะเข้าใจและใช้ประโยชน์ ถ้าไม่รู้จักจัดปรับหรือเรียนรู้
อย่างตระหนักเท่าทัน ก็อาจจะกลายเป็นฟุ้งเฟ้อ หรือฟ้ามฟุ้งไปได้

อีกอย่างหนึ่ง การเรียนอภิธรรม ถ้าไม่ได้กัลยาณมิตรที่ช่วยชี้ช่วยโยง ก็จะมี
ลักษณะดังที่ใช้คำสมัยใหม่ว่า เป็นการเรียนนอกบริบทของชีวิตและสังคม บางที่ได้
ความรู้ความเข้าใจแบบลอยๆ ไม่เข้าถึงสถานะจริง และไม่เชื่อมโยงสู่การใช้ประโยชน์
ในชีวิตประจำวัน เป็นต้น ดังจะเห็นว่า ในการเรียนอภิธรรม ซึ่งมุ่งที่ปรมัตถ์ เรียน
แต่สภาวะ จะไม่พุดถึงธรรมาปฏิบัติ ภาควิชาธรรม ที่ออกมาสู่การสัมพันธ์ใน
สังคม กับสิ่งแวดล้อม ไม่มีธรรมอย่างสราณีธรรม ๖ สังคหวัตถุ ๔ เป็นต้น ซึ่ง
พระพุทธเจ้าทรงเน้นย้ำอย่างยิ่ง

จึงต้องรู้จักศึกษาดังที่ตัวอย่างตระหนักเท่าทัน และจะดียิ่ง ถ้าได้กัลยาณมิตร
คือครูอาจารย์ ที่ถึงธรรม ทันทคน ทันทสถานการณ สามารถเอาธรรมมาโยงคนเข้ากับ
สถานการณ ให้จัดการชีวิตและสังคมตามธรรมได้ด้วย

ข) การเรียนธรรม เพื่อเผื่อใช้ และเพื่อเสริมการบำเพ็ญประโยชน์

ดังได้กล่าวแล้ว ในพุทธกาล เมื่อพระบรมศาสดายังดำรงพระชนม์อยู่ พระ
องค์ทรงแสดงธรรมให้เหมาะกับอินทรีย์และอัธยาศัยของบุคคล ทำให้ได้ผลอย่าง
กว้างไกลและรวดเร็ว จึงมีพระสาวกมากมายท่าน ผู้ได้สดับธรรมที่เหมาะสมแก่ตน ซึ่ง
ไม่มากนัก ก็ได้เป็นพระอรหันต์

พระอรหันต์เหล่านี้ วัตรธรรมที่ยกย่องแสดงแก่ที่เหมาะสมกับตน เมื่อไม่มีกิจเพื่อ
ตนเองแล้ว ท่านก็ปรารภจะทำประโยชน์แก่ผู้อื่น คือจะสั่งสอนชนทั้งหลาย ตั้งแต่
ภิกษุสามเณรเป็นต้นไป แต่ท่านไม่รู้วัตรธรรมที่จะแสดงให้เหมาะกับผู้อื่นที่ต่างๆ กันไป
ท่านก็จึงสดับเล่าเรียนคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างไม่รู้จักอิ่ม และเพราะท่านรู้แจ้ง
เข้าถึงแก่นแท้ของธรรมแล้ว ก็เล่าเรียนได้ง่าย โดยนำสุตะมาประกอบการทำงาน
สอนเพื่อทำประโยชน์แก่ผู้อื่น ตลอดจนเพื่อทรงธรรมดำรงพระศาสนาไว้ให้เป็น
ประโยชน์แก่มวลประชาที่จะเกิดตามมาภายหลัง

การเรียนธรรมของพระอรหันต์อย่างนี้ จะเป็นพระสูตร พระอภิธรรม หรือส่วน
ใดก็ตาม เรียกว่า “ภักทาคาริกปริยัติ” (ปริยัติของท่านผู้เป็นดุจขุนคลัง)

ที่นี่ หันมาดูพวกเราที่เกิดมาในยุคหลังนี้ ไม่มีองค์พระบรมศาสดาที่จะทรงแสดงธรรมจำเพาะให้เหมาะตรงจุดที่จะเจาะเข้าถึงธรรมได้เร็วพลัน จะทำอย่างไร ก็ใช้วิธีเรียนแบบเพื่อ มีคำสอนธรรมที่ท่านประมวลกันไว้ ถ่ายทอดต่อกันมา ทั้งที่จัดวางเป็นระบบ และที่เป็นส่วนเสริมเติมประกอบ ก็เรียนเต็มระบบ และแถมส่วนเสริมส่วนประกอบ เท่าที่ทำได้ หรือตามกำลัง

ที่ว่าเพื่อนั้น ก็เพื่อทั้งสำหรับตนเอง เพราะไม่รู้ว่าจะส่วนไหนเหมาะจำเพาะแก่ตัว ก็พยายามเรียนให้ครบให้พอ และเพื่อเพื่อผู้อื่น เพราะส่วนเติมส่วนเสริมเติมนั้น เมื่อจะช่วยผู้อื่น ก็ใช้ทำประโยชน์แก่เขาได้ด้วย

อย่างที่ได้อธิบายเปรียบเทียบว่า ตอนนี้ ไม่เอาแค่ว่าได้ไม่ไผ่มา รู้ว่าใช้ลายน้ําไปได้ ท่านซึ่งฝั่งบอกทางให้แล้ว เห็นอยู่ชัดๆ ก็ตรงไปเลย แต่คราวนี้ ทางไป ฝั่งที่จะขึ้น ตัวก็ยังไม่ชัด ท่านผู้ชี้ก็ไม่อยู่ จึงต้องเตรียมการเผื่อมากหน่อย ต้องหาความรู้ว่าไม่ไผ่อย่างไรไหนพันธุ์ใด เป็นอย่างไร ดีแ่งไหน ใช้ให้ได้ผลอย่างไร มีวิธีดูแลรักษาอย่างไร จะแช่น้ำ จะตากไว้ในที่แจ้ง มีปัญหาหรืออันตรายเกิดขึ้น เช่น มอดกิน ควรทำอย่างไร ฯลฯ การเรียนความรู้ลึกละเอียดอย่างพระอภิธรรม ก็เหมือนความรู้แบบที่ว่านี้

ค) ควรใหม่ที่จะเรียนอภิธรรมอีก ๗ ปี ให้จบหลักสูตรอภิธรรมบัณฑิต

นี่คือที่ได้บอกไว้ว่า จะพูดเล่าความ เพื่อให้ท่านผู้ถามคิดคำตอบเอง

มีข้อพิจารณาประกอบอีกบางอย่างที่อาจจะช่วยในการคิดคำตอบ

ในแง่หนึ่ง ตัวหลักสูตรนั้นเป็นไปตามมาตรฐาน แต่จะเหมาะจะดีอย่างไร ย่อมสัมพันธ์กับระบบวิธีในการสอนด้วย

หลักสูตรการเรียนพระอภิธรรมในปัจจุบันนั้น รู้กันอยู่ว่า โดยทั่วไปใช้คัมภีร์ **อภิธรรมมัตถสังคหะ**เป็นหลัก ไม่ได้เรียนตรงจาก**พระอภิธรรมปิฎก**

ตัวพระอภิธรรมแท้ ก็คือ**พระอภิธรรมปิฎก** ที่เรียกให้แยกออกต่างหากได้ง่ายว่า อภิธรรม ๗ คัมภีร์ (ส วิ ธา ปุ ก ย ป) จะเรียนตัว**พระอภิธรรมปิฎก** โดยตรงให้ เจนจบคงแสนยาก (๗ คัมภีร์ เป็นภาษาบาลีราว ๖,๔๙๘ หน้า) พระโบราณณาจารย์ผู้เป็นปราชญ์ สอนศิษย์มากมาย ก็ประมวลสาระ และจัดวางระบบวิธีสอนกันมา ที่จะให้เรียนได้ผลโดยสะดวกขึ้น

ประมาณ พ.ศ. ๑๒๐๐ (เวลาไม่แน่ลงไป ว่ากันต่างๆ ในช่วง พ.ศ.๙๕๐-๑๕๐๐) มีพระอาจารย์ผู้เป็นปราชญ์สำคัญเชี่ยวชาญในพระอภิธรรม ได้ประมวล สาระแห่งพระอภิธรรมปิฎกเขียนเป็นคัมภีร์สั้นๆ ชื่อว่า **อภิธรรมมัตถสังคหะ** มี ๙ ปริเฉท (๙ ตอน เป็นบาลีอักษรไทย ทั้งหมดประมาณ ๖๐ หน้า)

อภิธัมมัตถสังคหะ ได้เป็นที่ยอมรับนับถือและนิยมใช้เป็นแบบในการเรียนพระอภิธรรม และมีพระอาจารย์รุ่นต่อๆ มาแต่งคัมภีร์อธิบาย เช่น อภิธัมมัตถวิภาวินี (ฎีกา) ซึ่งในหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย ใช้เป็นแบบสำหรับวิชาแปลมคธเป็นไทย ของชั้นเปรียญธรรม ๔ ประโยค

ได้บอกข้างบนว่า คัมภีร์ที่ใช้เป็นหลักนี้ ได้ประมวลสาระของพระอภิธรรมไว้อย่างดี แต่สาระที่ย่อนัก แค่ ๖๐ หน้านี้ ต้องโยงไปถึงเนื้อหาที่มากมายใหญ่หลวง ตรงนี้ จะได้ผลหรือไม่อย่างไร ก็สัมพันธ์กับระบบวิธีในการสอน

ดังนั้น ระบบวิธีในการสอนจึงสำคัญมาก ในแง่ว่าสามารถสื่อสารออกมาได้แค่ไหน โยงออกมาสู่ประโยชน์ทั้งทางความรู้และการปฏิบัติเพียงไร และตรงนี้ ในฐานะบุคคลภายนอก ไม่ได้รู้สึกเข้าไปในระบบการสอนนั้น จึงบอกว่าพูดได้แค่ให้แนวพิจารณาที่จะหาคำตอบเอง

แนวพิจารณา ที่เกี่ยวกับระบบวิธีการสอน ก็เช่นว่า

- ในการอธิบายขยายความ มีการโยงเข้าสู่เนื้อหาความในพระอภิธรรมปิฎก ให้เกิดความเข้าใจเห็นที่มาทางไปแค่นั้นเพียงใด (เชื่อมกับพระสูตรได้ก็ยิ่งดี) เช่น การแจงสภาวะในพระอภิธรรมปิฎกเล่มแรก คือ ธัมมสังคณี (พระไตรปิฎก เล่ม ๓๔) มาจัดเป็นระบบของจิตและเจตสิก ในปริเนทที่ ๑ และ ๒ ของอภิธัมมัตถสังคหะอย่างไร จนกระทั่งเมื่อเรียนจบ ๔ ปริเนทแล้ว ก็ให้มองเห็นรูปความทั้งหมดในพระอภิธรรมปิฎกทั้ง ๗ คัมภีร์ด้วย
- ในการอธิบายขยายความนั้น มีการโยงเข้ามาถึงสภาวะที่ประจักษ์อยู่ต่อหน้าหรือไม่ และโยงไปเข้ากับธรรมภาคปฏิบัติที่จะนำไปใช้แก้ปัญหาและทำประโยชน์ในชีวิตในสังคมแค่นั้นเพียงไร
- ควรจะพูดคุยสนทนาโต้ถามฟังความรู้ความคิดและทัศนคติต่อพระพุทธศาสนา ต่อวงพุทธบริษัท ต่อชีวิตและต่อสังคม ของท่านที่เรียนจบหลักสูตรเป็นบัณฑิตแล้ว ลัก ๒-๓ ท่าน ให้มองจากปัญญาเทียบใจของตนได้

ว่าจะตอบรวบรัด กลายเป็นยืดยาว แต่ตั้งไว้ว่ารวบรัดนั้นก็ดี มิฉะนั้นจะไปกันใหญ่ เมื่อพูดมาถึงนี้ ก็หวังว่าจะช่วยให้ท่านผู้ถามมองเห็นแนวของคำตอบได้บ้าง

ขอเจริญพร และอนุโมทนา

พระพรหมคุณาภรณ์